

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора
БОРТНИК Надії Петрівни на дисертаційне дослідження
МАРИНИ Юрія Юрійовича «Медіація як засіб врегулювання конфліктів:
природа, види та моделі», подану до захисту на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми.

Тема дослідження є актуальною, оскільки вона визначається не лише емпіричною потребою розвантаження судової системи, а передусім глибинною трансформацією праворозуміння, що відбувається в українському суспільстві. Сучасний етап розвитку державності характеризується переходом від формально-каральної моделі правосуддя до людиноцентричної парадигми, у межах якої пріоритетом стає не санкція, а відновлення порушеного балансу інтересів. У цьому контексті медіація постає не допоміжним інструментом, а феноменом правової культури, що вимагає концептуального осмислення її природи та функціональних меж. Наукова новизна і практична значущість теми полягають також у необхідності визначення правової природи медіації: чи є вона виключно процедурою, чи інституціоналізованим соціально-правовим механізмом, що формує новий тип юридичної комунікації. Відсутність усталеного доктринального консенсусу щодо класифікації видів медіації та моделей її реалізації свідчить про методологічну незавершеність наукового дискурсу, саме тому системне дослідження цих аспектів є необхідною умовою вироблення цілісної концепції медіації як інституту. Не можна також ігнорувати й аксіологічний вимір проблеми, оскільки медіація змінює саму логіку конфлікту, переводить його з площини протистояння у площину діалогу, сприяючи формуванню культури відповідальності та довіри. На сьогодні, у суспільстві, яке переживає глибокі структурні зміни, така зміна має не лише юридичне, а й соціально-психологічне значення, вона формує практику

ненасильницької комунікації, що є фундаментальною передумовою демократичного розвитку. Медіація сьогодні постає не як факультативний елемент правової системи, а як необхідний компонент її модернізації, що вимагає глибокого теоретичного осмислення та розроблення науково обґрунтованих моделей практичного впровадження. Саме в цьому полягає її сучасна наукова і суспільна значущість. Таким чином, актуальність дисертаційної теми зумовлена сукупністю нормативних, інституційних, євроінтеграційних та аксіологічних чинників.

Попри активний розвиток досліджень у сфері альтернативного вирішення спорів, більшість наукових праць зосереджується здебільшого на окремих аспектах медіації, таких як професійна підготовка медіаторів, етичні стандарти та процедурні особливості окремих моделей, тоді як системне осмислення медіації як інституційного механізму врегулювання конфліктів, її класифікації за видами та моделями, а також інтеграції в національну правову систему залишається недостатньо розробленим напрямом сучасної української юридичної науки. Особливо актуальним сьогодні постає питання цифровізації медіаційних процесів: зростання використання електронних платформ та складність комунікативних конфліктів в онлайн-середовищі вимагають переосмислення ролей і функцій суб'єктів медіації, а також розроблення нових моделей, таких як концепт «цифрового медіатора», здатного забезпечувати структуровану взаємодію сторін, ефективне управління цифровими інструментами комунікації та процедурну цілісність медіації. Отже, є всі підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження Ю. Ю. МАРИНИ є актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У результаті аналізу змісту наукових публікацій та дисертаційного дослідження Ю. Ю. МАРИНИ можна зробити висновок про те, що наукові висновки та практичні рекомендації, сформульовані дисертантом, є

аргументованими та обґрунтованими. Цьому посприяла структура дисертації, яка обумовлена прагненням автора логічно та послідовно висвітлити наявний матеріал дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, поділених на вісім підрозділів, висновків, а також списку використаних джерел.

Аргументованість та наукова обґрунтованість положень і висновків, викладених у дисертаційній роботі, забезпечується широким використанням джерельної бази, що включає праці як вітчизняних, так і зарубіжних авторів (226 найменування), які були ретельно проаналізовані та систематизовані автором.

Ознайомлення зі змістом дослідження дозволяє констатувати, що сформульована у вступі мета досягнута, а визначені наукові та прикладні завдання успішно реалізовані в межах роботи.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні та обґрунтуванні цілісної концепції імплементації медіації в правову систему України, що відображає нові теоретичні підходи, інституційні рішення та практичні механізми її інтеграції у сучасний правопорядок.

Уперше:

- системно узгоджено нормативний, інституційний, освітній та культурно правовий виміри розвитку медіації в Україні, що дало змогу сформувати комплексну авторську модель її імплементації, зорієнтовану на гармонізацію з європейськими стандартами;

- розкрито концептуальні засади функціонування медіації в сучасній правовій доктрині та обґрунтовано механізми її інтеграції до національного законодавства як інструмента відновного й консенсусного правосуддя;

- визначено інституційне ядро системи професіоналізації медіаторів (сертифікація, реєстр, центри медіації) як ключовий механізм забезпечення якості медіаційних послуг;

- доведено взаємозалежність між нормативною визначеністю процедури медіації, легітимацією професії медіатора та рівнем суспільної довіри до цього інституту;

- встановлено, що впровадження медіації має потенціал трансформувати українську правову культуру – від моделі конфронтаційного правосуддя до культури діалогу, взаємної відповідальності та відновлення соціального балансу;

- запропоновано концепт «цифрового медіатора» як нового типу посередника;

- розроблено багаторівневу модель професійної підготовки медіаторів (базовий, поглиблений і спеціалізований рівні), яка створює підґрунтя для формування прозорих критеріїв якості медіаційних послуг та обґрунтовує необхідність відповідних змін у чинному законодавстві.

Удосконалено:

- методологічні підходи до системного аналізу інституту медіації в контексті правової реформи та його гармонізації з європейськими стандартами;

- концептуальні положення щодо професіоналізації медіаторів та забезпечення якості їхньої діяльності через сертифікацію, реєстр та освітні програми;

- теоретичні засади інтеграції медіації у правову систему як інструмента відновного правосуддя та культури діалогу.

Дістали подальшого розвитку:

- періодизація та зміст етапів історичного становлення інституту медіації;
- теоретичні положення щодо правової природи медіації та її видів у національному та міжнародному контекстах;

- аргументація необхідності розширення наявних у Національному класифікаторі професій медіатора;

- положення щодо запровадження Єдиного державного реєстру медіаторів України як інструменту забезпечення відкритості, контролю за професійною діяльністю та формування суспільної довіри (за аналогією з Єдиним реєстром адвокатів України);

- ключові моделі медіації (судова, позасудова, інтегрована та обов'язкова), із визначенням судової моделі як найбільш перспективної для

України;

- концепт цифрового медіатора та цифрової присудової медіації (смарт контракти, цифрові угоди);

- мультимодальна система, що поєднує регулятивну, фасилітативну, трансформативну, експертну та модель «мудрої поради»;

- трансформація «Сітки Л. Рискіна» шляхом введення третьої осі, що відображає технологічний модус її здійснення. Авторською пропозицією є мультимодальна просторова сітка медіації формату 3D+, яка усуває статичність класичної моделі та інтегрує аксіологічний вимір як самостійну змінну медіаційного процесу;

- метамоделі медіації, розроблені Н. Александер, у тривимірну систему медіації як підмодусів, що активуються залежно від ціннісних, процедурних та технологічних параметрів конкретного спору;

- класифікація посередництва, запропонована І. Ясиновським, доповнення новим статусом «цифровий медіатор», який може функціонувати у формі AI-помічника або онлайн-платформи;

- модель медіації Н. Грен, яку запропоновано розширити шляхом урахування смарт-контрактів і цифрових угод, здатних в автоматизованому режимі забезпечувати виконання результатів медіації. Авторським внеском є формування концепту «цифрової присудової медіації», в межах якого медіаційні угоди набувають юридичної сили через використання блокчейн-технологій або інструментів AI-верифікації, що зумовлює трансформацію самого характеру взаємозв'язку між медіацією та правозастосуванням;

- положення щодо ціннісного виміру кримінальної медіації, що полягає у спрямуванні процесу на відновлення порушеної довіри та мінімізацію соціально-психологічних наслідків заподіяної шкоди для всіх учасників конфлікту, зокрема потерпілого та правопорушника;

- концептуальна рамка медіації, що поєднує інституційний, аксіологічний і технологічний виміри та забезпечує адаптацію до цифрового правосуддя.

Уточнено:

– авторське визначення медіації як інституційно й комунікативно організований процес добровільної взаємодії сторін конфлікту в нейтральному фізичному або цифровому просторі, структурованому таким чином, щоб забезпечити процесуальну рівність, безпеку та повноцінну реалізацію комунікативних можливостей учасників, за посередництва спеціально підготовленого суб'єкта, чия функція полягає не у вирішенні спору замість сторін, а у створенні умов для їхнього усвідомленого, ціннісно вмотивованого та соціально відповідального узгодження позицій;

– структуру концептуальної моделі імплементації медіації, яка інтегрує історичний, теоретико-правовий, міжнародний та соціокультурний виміри й забезпечує системне бачення розвитку інституту;

– ключові бар'єри та стратегічні перспективи розвитку інституту медіації в контексті правової реформи, що дозволило оцінити її потенціал у зміцненні правової системи та підвищенні ефективності вирішення спорів.

Загалом положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором дисертації, відзначаються науковою новизною, а отримані результати мають як теоретичне, так і практичне значення.

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Аналіз змісту дисертаційної роботи та опублікованих дисертантом наукових праць дозволяє дійти висновку про належний рівень його фахової підготовки та глибоке розуміння ключових аспектів обраної проблематики. Подані матеріали свідчать про концептуальну виваженість у формулюванні мети та завдань дослідження, чіткість окреслення його об'єкта і предмета, а також про методологічну обґрунтованість використаних методів і логічну структурованість викладу.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що висновки та пропозиції дисертації можуть бути використані у таких сферах:

– правотворчості – результати дослідження здатні слугувати орієнтиром для розроблення нормативних актів, що регулюватимуть інституційне середовище медіації. Саме тут з'являється особлива потреба в узгодженні правової техніки з етикою довіри, тому висновки дисертації можуть бути використані для уточнення правил проведення медіації, визначення статусу медіатора, формування дієвих гарантій добровільності та конфіденційності;

– правозастосовної діяльності – напрацювання надають можливість переосмислити механіку взаємодії між учасниками конфлікту та органами публічної влади особливо у тих сферах, де надмір формалізованих процедур породжує непорозуміння замість конструктивного діалогу;

– навчальній – результати дослідження можуть стати корисними для створення підручників, практикумів та навчальних посібників з дисципліни «Медіація» та спецкурсів із медіації.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях здобувача.

Повнота викладення наукових результатів дисертації підтверджується тим, що основні результати дисертації, висновки та пропозиції знайшли відображення у шістнадцяти наукових працях. З них сім статей опубліковано у наукових періодичних виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз (одна з них виконана у співавторстві). Крім того, дев'ять публікацій засвідчують апробацію матеріалів дисертації шляхом представлення тез доповідей на наукових конференціях.

Оцінка мови та стилю дисертації.

Дисертаційна робота Ю. Ю. МАРИНИ на тему: ««Медіація як засіб врегулювання конфліктів: природа, види та моделі», написана українською мовою. Стиль викладу дослідницьких матеріалів, наукових положень, висновків і рекомендацій відзначається логічністю та чіткістю. Оформлення дисертації відповідає вимогам, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України

від 12 січня 2017 року № 40.

Вимоги академічної доброчесності.

Дисертаційне дослідження МАРИНИ Юрія Юрійовича відображає результати самостійно проведеної наукової роботи. У тексті коректно ідентифіковано всі запозичені теоретичні підходи, концептуальні положення та наукові ідеї із належним посиланням на першоджерела й авторів, а використані положення інтегровані в структуру дослідження та обґрунтовані в межах власної аналітичної позиції здобувача.

Дискусійні положення та зауваження.

Позитивно оцінюючи наукове та практичне значення результатів наукового дослідження МАРИНИ Ю. Ю., вважаємо доцільним висловити свої міркування щодо окремих дискусійних моментів.

1. Загалом погоджуємось з тим, що сучасна правова система України стикається з низкою серйозних викликів, серед яких надмірне навантаження на судові інстанції, недостатній рівень суспільної довіри до судової влади та необхідність запровадження ефективних механізмів вирішення правових спорів. У цьому контексті доцільним є розгляд медіації як потенційної альтернативи традиційному судочинству. Проте, дисертантові варто було б більш детально обґрунтувати свою позицію щодо спроможності медіації виконувати таку роль в умовах сучасного стану правової культури та системи в Україні. Варто врахувати і специфіку правового регулювання, і рівень готовності суспільства до впровадження подібних інноваційних підходів у сфері вирішення конфліктів.

2. Теоретичне осмислення медіації як альтернативного способу вирішення спорів вимагає врахування її багатовимірної сутності, яка інтегрує правові, соціальні, психологічні та культурні аспекти. З огляду на це не зайвим було б розкрити вплив правових, соціальних, психологічних і культурних чинників на ефективність медіації, а також виклики, які виникають під час її інтеграції у правову систему.

3. Частково погоджуємось, що медіація є «інституційно й комунікативно організований процес добровільної взаємодії сторін конфлікту в нейтральному фізичному або цифровому просторі», вважаємо, що автору потрібно було б звернути увагу і на те, що медіація у сучасному правовому дискурсі постає не лише як інструмент примирення сторін, але й як багаторівневе соціально-правове явище, що інтегрує у собі етичні, культурні, психологічні та правові виміри.

4. Розглядаючи зарубіжний досвід, зокрема у США та країнах Європейського Союзу, автор цілком доречно наголошує на тому, що «для ефективного застосування медіації в Україні необхідно забезпечити її відповідність базовим принципам справедливості ...». У цьому контексті хотілося б почути думки автора, як саме можна забезпечити баланс між принципами добровільності участі сторін у медіації та необхідністю дотримання правової справедливості, враховуючи потенційний вплив зовнішніх факторів, таких як соціальний тиск, економічна нерівність або психологічний стан учасників, на їхню здатність приймати об'єктивні рішення в процесі переговорів.

Натомість, варто зазначити, що висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості дисертаційного дослідження Ю. Ю. МАРИНИ.

Загальний висновок.

Дисертація МАРИНИ Юрія Юрійовича на тему «Медіація як засіб врегулювання конфліктів: природа, види та моделі», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі «Право» за спеціальністю «Право» є самостійною, цілісною та завершеною науковою працею, містить наукові висновки і рекомендації, що мають важливе теоретичне та практичне значення для правничої науки, правотворчості і правозастосування, і відповідає вимогам МОН України. Дисертаційне дослідження, його результати та оформлення

відповідають спеціальності 081 Право та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – МАРИНА Юрій Юрійович за результатами публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

Завідувач кафедри адміністративного та
конституційного права факультету Морського права
Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова,
доктор юридичних наук, професор

Надія БОРТНИК

Підпис проф. БОРТНИК Н. П. засвідчую:
Проректор з науково-педагогічної роботи,
економічних, юридичних та соціальних питань
Національного університету
кораблебудування імені адмірала Макарова,
доктор юридичних наук, професор

Олег ДУБИНСЬКИЙ